

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Β' *

Τὴν ἐποχὴ πού κυκλοφόρησε τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, στὴ 1888, ὁ Ἐφταλιώτης μὲ τὸν Πάλλη ζοῦσανε στὴν Ἀγγλία. Τὸ «Ταξίδι» ἔφτασε πρῶτα στὰ χεῖρα τοῦ Πάλλη. Τὸ διαβάζει κι ἀμέσως, μὲ τὴ φοιτητὴν του τὴν ἀντίληψη, βλέπει νὰ ξανοίγονται ὀμπρὸς του ἀφανέρωτοι κόσμοι, διακρίνει τὶς μεγάλες ἀλήθειες πού ἔκρυβε τὸ βιβλίο αὐτό. Τὸ δίνει καὶ στὸν Ἀργύρη. Ὁ Ἐφταλιώτης, τῆς καθαρῆς ἀκόμη τότε θιασώτης, τὸ βρῆκε λιγάκι ὑπερβολικό. Δὲν μποροῦσε νὰ χωνέψει τὴ γλώσσα πού μεταχειριζότανε ὁ συγγραφέας του. Τὸ λέει τοῦ φίλου του καὶ κείνος ἐπιμένει νὰ τὸ ξαναδιαβάσει προσεχτικώτερα. Τὴ φορὰ ὅμως αὐτὴ ὁ Ἐφταλιώτης κατάλαβε πόσο ἄδικο εἶχε νὰ μὴν τοῦ ἀρέσει. Ἐνθουσιάζεται. Καὶ, χωρὶς νὰ χύσει καιρὸ, γράφει τοῦ Ψυχάρη χίλια δυὸ παινέματα, τοῦ λέει πὼς μπῆκε στὸ νόημα, πὼς ἡ μόνη γλώσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ καὶ πὼς ὁ ἀγῶνας εἶναι ἅγιος καὶ μεγάλος.

Βέρος τώρα πιά δημοτικιστὴς ὁ Ἐφταλιώτης, ξεχωριστὸς ἀπόστολος τῆς ιδέας, φανατικὸς ὀπαδὸς τοῦ μεγάλου Δασκάλου. Γίνεται, ἂν καὶ κάμποσο ἀργά, σαραντάρης πιά, ταχτικὸς συνεργάτης τοῦ μοναδικοῦ, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Ἐστία», πού τοῦ ἄνοιξε μὲ πολλὴ φιλοξενία τὶς στήλες του. Σὰ φάνηκε ὅμως ὁ «Νουμᾶς», 1903, ὁ Ἐφταλιώτης ἄρχισε νὰ στέλνει ἀποκλειστικὰ στὸ «Νουμᾶ» τὰ ἔργα του. Στοχαστικὴ πὼς ἔτσι μονάχα θὰ μποροῦσε κι αὐτὸς νὰ βοηθήσει τὸν ἱερὸν ἀγῶνα πού ἀνίλαβε τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ περιοδικό, σίμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ μεγάλου ἀγωνιστῆ τῆς γλωσσικῆς ιδέας.

Ἡ δημοτικὴ στὰ ἔργα τοῦ Ἐφταλιώτη βρῆκε τὴν πιὸ ἀληθινὴ, τὴν πιὸ γνήσια μορφή της. Ἄφταστος, μοναδικὸς τεχνίτης τοῦ λόγου, μᾶς ἔδωσε τὴν πιὸ στρωτὴ, τὴν περισσότερο καλλιτεργημένη γλώσσα, γεμάτη ρυθμὸ καὶ μελωδία, δροσιὰ καὶ χάρη. Τὸ ὄφρος του ἀπλό καὶ καθάριο καὶ γεμάτο χρώματα.

Εἶχε ἀπόλυτο δίκιο ὁ Ψυχάρης νὰ πεῖ γι' αὐτόν: «Ποιὸς ἔγραψε τὰ ρωμαίικα μὲ πιὸ μεγάλη φρεσκάδα, μὲ φρεσκάδα πιὸ ἀνγερινή; Δὲν εἶναι πέννα, πού καταστρώνει τὰ λόγια στὸ χαρτί. Τὰ λόγια βγαίνουνε ἀρμονικὰ σὺν τὴν ἰδιογέννητη μουσικῇ ἑνὸς τρεχάμενου νεροῦ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ποιητῆ καὶ τὰ φτῖ σου τὰκούει προτοῦ τὸ μάτι σου τὰ πάρει. Ποιὸς κιάλας γνώριζε τὴ γλώσσα πιὸ κατὰβαθα, πιὸ

κατὰψηλα;». Κι ἄλλοῦ πάλε τοῦ χαρίζει τὸ μεγαλύτερο ἔπαινο καὶ τοῦ πλέκει τὸ τελειότερο ἐγκώμιο: «Τὰ ρωμαίικα ἐστὶν ὁ μόνος τὰ γράφεις. Ἐμεῖς, πού καὶ πού, ἀρπάζομε ἀπὸ ἓνα ψιχουλό. Ἐσὺ μᾶς ζύμωσες ἀλάκερο τὸ ψομί, τὸ ψομί πού θὰ μᾶς δώσει δύναμη κ' ὑγεία».⁽¹⁾

Ὁ Δημήτριος Ταγκόπουλος τονίζει ἄλλο πάλι τραγοῦδι γιὰ νὰ μᾶς παινέσει τὴ γλώσσα του: «Εἶναι νάπορησε κανεὶς πὼς τὰ κατὰφερε, ζώντας πάντα στὴν ξενιτιά, μιλώνοντας κι ἀκούοντας ξένη γλώσσα, νὰ κρατήσῃ τόσο ρωμαίικη τὴ γλώσσα του σὲ σημεῖο πού νάβῃ ὁ πρῶτος πού ἔδωσε τὴ μορφή τῆς Δημοτικῆς γλώσσας ὡς γλώσσας λογοτεχνικῆς, πού ἔγραψε τὶς πιὸ ζωντανές, τὶς πιὸ ρωμαίικες λογοτεχνικὲς σελίδες».⁽²⁾

Τέλος ὁ Πάνος Ταγκόπουλος δὲν πέφτει διόλου παρακάτω ἀπὸ τὸν πατέρα του στὸ νὰ κροῖσει κι αὐτὸς μιὰ χορδὴ τῆς ὑμνητικῆς του λύρας: «Ἡ γλώσσα του εἶναι ἡ καθάρια δημοτικὴ, ἡ στρωτὴ, ἡ μοσκοβολημένη, χωρὶς νὰ δείχνεται, τὸ σπουδαιότερο, στεναχωρημένη πουνενὰ μέσα σὲ γλωσσικὰ ἐπιστημονικὰ καλούπια, ὅπως ἡ γλώσσα τοῦ Ψυχάρη».⁽³⁾

Ὁ Ἐφταλιώτης ἀσκολήθηκε συστηματικώτερα μὲ τὸ δῆγμα, χωρὶς ὅμως ν' ἀποφύγει νὰ δώσει καὶ δείγματα τῆς ἰκανότητάς του στὴ λυρικὴ ποίηση, στὸ δράμα, στὴν Ἱστορία.

Πρῶτο ἔργο, κατὰ χρονολογικὴ σειρά, τὰ «Τραγοῦδια τοῦ Ξενιτεμένου». Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ποιητικῆς του ἐργασίας, ἡ πρώτη γερὴ σπῖθα τοῦ πυροῦ πού ἔμελλε νάβῃ. Μὲ πολὶ αἶσθημα ἐκφράζει τὸν πόνο τῆς ξενιτιάς καὶ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδας του. Τὴ συλλογὴ αὐτὴ τὴν ἔστειλε στὸ Φιλαδέλφειο διαγωνισμὸ τοῦ 1889, πού εισηγητὴς του εἶτανε ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστήμιου καὶ γνωστὸς λαογράφος, ὁ Νικ. Πολίτης. Βραβεύτηκε τότες ὁ «Ἕγνος τῆς Ἀθηνᾶς» τοῦ Παλαμᾶ καὶ τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἐφταλιώτη πήρανε τὸν πρῶτο ἔπαινο. Ὁ εισηγητὴς στὴν ἐκθεσὶ τοῦ γράφει ἀνάμεσα σ' ἄλλα καὶ τὰκόλουθα: «Ὁ γράφας τὰ «Τραγοῦδια τοῦ Ξενιτεμένου» στιχογραφεῖ μετὰ μεγίστης εὐκολίας, ἐπιτηδευόμενος μάλιστα ἐνίοτε καὶ στιχογραφικὰς ἀκροβασίας, ὅπως ἐπιδειξὶ τὴν χάριν καὶ τὴν εὐλυγισίαν αὐτοῦ. Τοῦ ποιητοῦ ἡ γλώσσα καθόλου εἶναι ἀπληλαγμένη ἐπιτηδευσεως, ἐναχοῦ μάλιστα ὅρει διανγεστάτη ἀπὸ τὸν καθαρωτάτων πηγῶν τῆς δημόδους στιχογραφίας». Ἐξωορίζει τὸ «Χορὸ τῶν Ξενιτεμένων». Εἶναι, λέει, ἀφελές

1) Ρόδα καὶ Μῆλα, Δ' σελ. 94.

2) Νουμᾶς, 1922. σελ. 28.

3) Παράρτημα Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ., 1928, σελ. 6

*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο, σελ. 66-69.

και γοργότατον ἔσμα, τέλειον τὸν τύπον, τιμαλφές κόσμημα τῆς ὄλης συλλογῆς.

Κατόπι, στὰ 1894, φάνηκαν οἱ «Νησιώτικες ἱστορίες» του. Ἀφιερωμένες στὴν ἀγαπητὴ τὴν Ἑφταλιώτη. Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ τεχνίτης μὲ ελκρινεία ζωγραφίζει τὴν εἰδυλιακὴ ζωὴ καὶ μὲ δυνατὲς κοντυλιὲς περιγράφει τὴν ψυχολογία τοῦ τόπου του, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδας του. Λυπάται γιὰ τὸ ὅς καὶ δὴ ἤρθανε τὰ σημάδια τῆς Φραγκιάς καὶ τὰ μολέφουνε. Σπαράζει ἀκόμη ἡ καρδιά του γιὰ τὰ ἄφερα καὶ δὴ τοῦ πολιτισμοῦ τὰ κορυφία καὶ μέρα μὲ τὴ μέρα χάνουν ὅλα τους τὰ νησιώτικα.

Τότε συγκινεῖ ἡ γαλήνια ὄψη τῆς μάνας του, τῶν ἀγαπημένων του τὰ σύμπενα λόγια δὲν μποροῦν νὰ χορτάσει τὸν πένκων ἄλαφρὸ ἄναστεναγμα, τοῦ ἡμέρου ἀκρογιαλιοῦ τὸ μουρμουρητό, τῶν βουνῶν τὶς μεθυστικὲς μισροιδίες λαχταρεῖ νὰ κούσει τοῦ κορδαλοῦ τὸ κελάιδημα τὸ κρουσταλλένιο, τοῦ ἀκαμάτη τζιτζικα τὰ δαδιάκοπο τραγοῦδι.

Ἀνεπιφύλακτα πρέπει νὰ παραδεχοῦμε πὺς οἱ «Νησιώτικες ἱστορίες» εἶναι τὸ καλῆτερο ἔργο του. Κι αὐτὸ, βέβαια, θὰ ἔχει ὑπόψη του ὁ Ψυχάρης ὅταν, κἀνοντας λόγο γιὰ τὸν Ἑφταλιώτη, κήρυξε πὺς ὁ Λέσβιος δηγηματογράφος ἔχει κοινὰ σημεῖα μὲ τὸ συγγραφέα τοῦ «Ρούδιν» καὶ τοῦ «Κακνοῦ». «Ὅπως δηλαδή, λέει, στὴν ψυχὴ τοῦ Τουρκζένιεφ εἶναι ὅλη ἡ Ρουσία μέσα ζωγραφισμένη, ἔτσι καὶ τοῦ Ἀργύρη μου τοῦ Ἑφταλιώτη τίποτα δὲν τοῦ λείπει, γλώσσα, ψυχολογία, ρωμοσιότη, καὶ στὰ χρυσά του τὰ πραιμάτια βλέπετε τὴν εἰκόνα τοῦ λαοῦ μας.»⁽¹⁾

Ἀργότερα, στὰ 1897, κυκλοφόρησαν οἱ ἐλευθερόστομες «Φυλλίδες τοῦ Γεροδήμου» ἀφιερωμένες στὰ γαπημένα του τὰ Ρωμοπόικα. Τὸ βιβλίον σὲ τέσσερα μέρη χωρισμένο: Τὰ πρῶτα μου χρόνια. Στὸ χωριό. Στὴν πόλη. Στὴν Ἀθήνα. Τὸ χαραχτῆριζομε σὰν ἕνα εἶδος αὐτοβιογραφίας του. Ὁ Κωστής Παλαμάς, κρινοντας τὰ «Τραγοῦδια» τοῦ Πέτρου Βασιλοῦ, ἀναφέρει καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ἑφταλιώτη ὀνομάζοντας το «λαϊκώτατον ἡθογραφικὸν πανόγραμμα».⁽²⁾

Τέταρτο ἔργο του, στὰ 1900, ἡ «Μαζώχτρα» καὶ ὁ «Βουρζόλακας», δημοσιεμένα καὶ τὰ διὸ σ' ἕνα τόμο καὶ ἀφιερωμένα στὸν Πάλλη. Τὸ πρῶτο μεγάλο κρητικὸ ἡθογραφικὸ δῆγμα. Τὸ δεύτερο δράμα, βγαλμένο ἀπὸ τὸ πασίγνωστο λαϊκὸ τραγοῦδι τοῦ «Νεκροῦ Ἀδερφοῦ». Ὁ Ἑφταλιώτης πρῶτος πῆρε θέμα γιὰ δράμα ἀπὸ δημοτικὸ τραγοῦδι. Τὸ χειρίστηκε ἀξιόλογα στὴν προσπάθειά του, μ' ὅλο τὸν θάπερε, ἴσως, τὸ λυρικὸ στοιχεῖο νάιναι κάπως μετριασμένο.

Τὸν Ἑφταλιώτη ἀκολούθησαν ἀρχετοὶ δραματογράφοι ζητώντας τὸ θέμα τους ἄλλοι στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ ἄλλοι στὴν παράδοση

Ἀναφέρουμε τὸ Βουπερίδη, τὸ Χόρν, τὸν Καζαντζάκη, τὸν Ποριώτη. Ὁ Παπαντωνίου μάλιστα, τώρα τελευταῖα, στὸν «Ὅρχο τοῦ Πεδυμένου» διάλεξε τὸ ἴδιο θέμα πὺς μεταχειρίστηκε στὸ «Βουρζόλακὰ» του ὁ Ἑφταλιώτης.

Πέμτο ἔργο του, στὰ 1909, οἱ «Παλιοὶ σκοποὶ». Ἀφιερωμένο στὴ μητέρα του. Ἐκεῖ μέσα βρίσκεται ἡ παιδικὴ «Παπινάδα» του καὶ τὸ «Τραγοῦδι τῆς Ταβέρνας» τὸ σεβταλιδικο. Ὅ,τι προπάντων διακρίνει τὸ τραγοῦδι αὐτὸ εἶναι ἡ πλοῦσια, ἡ φρεσικὴ, ἡ ἀβίαστη οἴμα του. Στὸ τέλος τῆς συλλογῆς βλέπει κανεὶς ποιήματα ξένα μὲ ἀριστοτεχνικὴ ἀπόδοση τοῦ πρωτοτύπου: Τὰ «Νησιὰ τῆς Ἑλλάδας» τοῦ Byron, ὁ «Κορδαλός» καὶ τὸ «Σύννεφο» τοῦ Shelley, ἡ «Ἀθυμία τοῦ Διαβόλου» καὶ τὸ «Νανσι» τοῦ Leconte de Lisle. Ὑπάρχουν ἀκόμη διὰ ποιήματα ξένα μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἡ «Ἐπιγραφὴ Τάφοι» τοῦ Wordsworth καὶ ὁ «Θεριστὴς καὶ τὰ Λουλούδια» τοῦ Longfellow. Αὐτὰ βρίσκονται δημοσιεμένα στὸ Β' τόμο τοῦ «Παρνασσοῦ», πὺς τὸν ἔβγαζε παράρτημα στὰ 1894 ἡ σημαντικὴ ἐφημερίδα «Ἀμάλθεια».

(Τὸ τέλος τοῦ ἐρχόμενου)

K. M. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Ἡ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Κάτι πὺς πέφτει ἀμέσως στὸ μάτι τοῦ ἐρευνητῆ τῆς Ρουμανικῆς Λογοτεχνίας, εἶναι ἡ δυσαναλογία πὺς ἐκδηλώνεται τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια στὰ διάφορα εἶδη τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς: Πολὺ λίγοι στίχοι, κάπως περισσότερα διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, καὶ σχεδὸν πλοῦσια δραματικὴ παραγωγή.

Τὰ αἴτια τῆς δυσαναλογίας αὐτῆς, εἶναι περισσότερα ἴσως ἀπὸ ὅσα φαίνονται. Γιατὶ ἐκεῖνα πὺς φαίνονται εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ αἴτια. Μὰ τὰ ἐσωτερικὰ αἴτια, πὺς εἶναι καὶ τὰ βαθύτερα, γιὰ νὰ ἐξεταστοῦνε εὐσυνείδητα, θὰ εἶχαν ἀνάγκη μιᾶς πλατείας μελέτης, καὶ προπάντων πολυεπίδητης. Ὅστόσο ἔτσι, γιὰ νὰχομε μιὰ ἀμυδρὴ ἰδέα, ποῖα εἶναι τὰ ἐσωτερικὰ αὐτὰ αἴτια, θὰ πῶ μὲ διὰ λόγια πὺς πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦνε οἱ ρίζες τους.

Μεγάλη κίνηση στὴν ποίηση, σχεδὸν ποτὲ δὲν θὰ βροῦμε στὴν ἱστορία τῆς Ρουμανικῆς Λογοτεχνίας πὺς ἡ νέα τῆς ἐποχῆ ἀρχίζει μὲ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἡ κίνηση φάνει στὴν ἐντελὴ ἐκδηλώσῆ τῆς, κατὰ τὸ δεύτερο πενήνταχρονο τοῦ 19ου αἰῶνα, μὲ τὸ μεγάλο Ρουμάνο ποιητὴ Ἐμινέσκου. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὺς περνᾶμε κατ' εὐθείαν στοὺς μοντέρνους ποιητῆς. Ἐκεῖνο πὺς ὅστόσο πρέπει νὰ συγκρατήσομε στὸ νοῦ μας εἶναι πὺς γενικὰ μεγάλη στιχογραφικὴ παραγωγή δὲν ἔχομε ἐδῶ στὴ Ρουμανία.

Κάνοντας ὁμως μιὰ συγκρίση, τῆς στιχογραφικῆς παραγωγῆς μὲ τὸ διηγημα καὶ τὸ μυθιστόρημα, ἴσα μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20ου αἰῶνα, βλέπουμε πὺς ἡ ποίηση εἶχε μεγαλύτερη ἀπόδοση ἀπ' τὸ πῆξὸ λογογράφημα, καὶ ἀπ' τὴ δραματικὴ λογοτεχνία. Ὑστερα βλέπουμε πὺς ἡ ὑπεροχὴ περνᾶει στὸ πεζογράφημα, πὺς βρίσκεται καὶ τοῦτο τὸ δρόμο του.

Ἐκεῖνο πὺς βγαίνει ἀπ' τὰ παραπάνω εἶναι ὅτι τὸ ἕνα εἶδος δίνει τὴ σειρά του στὸ ἄλλο, ὅταν βρεθῆ

1) Ρόδα καὶ Μῆλα, Β', σελ. 91.

2) Πρῶτα Κριτικὰ, 1913, σελ. 187.